

GOETHE'S MEDALIS 2012

Aleidos Assman kalba Irenai Veisaitei pagerbti

1928 metais žydu tuometinėje Lietuvos sostinėje Kaune gimusiam žmogui Parkos į lopšį įdėjo liūdniausios XX amžiuje dalios ženklą. Irena Veisaitė užaugo tokiu metu, kuriame jai nuo pat jaunų dienų teko patirti atskirtį, smurtą, sunaikinimo pavojų. Tačiau pirmoji dešimtmetės patirta gyvenime katastrofa buvo jos tėvų skyrybos 1938 m. Tėvas tuomet išvyko į Belgiją, o dukra liko gyventi su motina. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui tik neseniai iš priespaudos išsivadavusi Lietuva tapo viena kitą keitusių didžiųjų karinių jėgų arena. Po pirmosios trumpos sovietinės okupacijos bangos, kuriai smarkiai priešinosi negailestingai persekiojama lietuvių visuomenė, Lietuvą 1941 m. užkariavo vokiečių Vermachtas. Tačiau 1944 m., vokiečių daliniams sprukus į vakarus, istorijos puslapis dar kartą buvo atverstas atgal ir šalis vėl buvo okupuota sovietų. Pastarajam okupacijos tarpsniui buvo lemta tęstis iki 1990-ųjų metų.

Komunistinę „gelbėjimo“ ideologiją nacionalsocialistai pakeitė savo rasistiniu antisemitizmu ir, padedami Lietuvos kolaborantų vyriausybės, pradėjo sistemingą žydų persekiojimą. Masinių sušaudymų aplinkiniuose miškuose metu buvo išžudyti 95 procentai Lietuvos žydų bendruomenės ir per kelis mėnesius sunaikinta klestinti „Šiaurės Jeruzalės“, kaip išdidžiai buvo vadinamas Vilnius, kultūra. Liko paslėptų ir nutylėtų masinių kapaviečių kupinas kraštovaizdis.

1941 m. liepą, kai vokiečiai įžengė į Lietuvą, Irenos mama iš ligoninės, kurioje dirbo, buvo išgabenta į kalėjimą ir ten nužudyta. Jos dukra praėjus mėnesiui apgyvendinta Kauno gete. Ji nenutraukė bendravimo su viena lietuvių šeima, kuri 1942 m. išgelbėjo ją iš geto ir priėmė gyventi pas save. Kadangi mergaitė puikiai kalbėjo lietuviškai, ji lengvai galėjo dėtis lietuve. Pasikeitus valdžiai jai teko patirti antrosios diktatūros represijas. Ireną priglaudusi moteris, kurią ji vadino antrąja motina ir kurią po pastarosios suėmimo 1946 m. jai teko lankyti kalėjime, buvo ištremta į Sibirą, kaip ir daugelis lietuvių.

Mokykloje Irena darė didžiulę pažangą, todėl sovietų saugumas ją domėjosi ir bandė užverbuoti kaip šnipę. Šio persekiojimo ji išvengė išvykusi gyventi į Maskvą ir Leningradą, kur ji studijavo germanistiką ir apgynė disertaciją apie vėlyvąją Heinricho Heinės lyriką. Iki 1997 m. ji dėstė literatūrą Vilniaus pedagoginiame universitete. Jos meilė vokiečių literatūrai, ypač Goethe's, Heinės, Brechto ir Thomo Manno kūrybai, lydėjo ją visą gyvenimą ir formavo jos asmenybę.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę Irenai prasidėjo naujas gyvenimo etapas. Lietuviai pirmieji išsiveržė iš komunistinės valstybių sąjungos. Ir už šį išsilaisvinimą jiems, skirtingai nei VDR gyventojams, teko sumokėti kraują. 1990 m., sulaukus 62 metų amžiaus, teatrologi prasidėjo naujas karjeros etapas. Iki 2000 m. ji buvo Soroso fondo, dosnėmis aukomis rėmusio demokratizacijos procesus daugelyje Rytų Europos valstybių, vadovė. Būtų buvę sunku surasti tinkamesnį žmogų, kuris labiau tiktų Lietuvos kultūros ambasadoriaus veiklai. Jos nešališkumas, žmogiškumas ir atvirumas atvėrė jai daug durų bei širdžių. Daug veiklos ji vykdė artimai bendradarbiaudama su Goethe's institutu. Vienas tokio bendradarbiavimo pavyzdžių būtų vadovavimas Thomo Manno kultūros centrui Nidoje, iš kurio organizuojamo vasaros festivalio ji neseniai grįžo.

Už svarų indėlį kultūros srityje Irena Veisaitė yra gavusi daug apdovanojimų ir medalių. Gražiausias iš jų – 2002 m. jai suteiktas Metų tolerancijos žmogaus titulas. Ši formulė puikiai atskleidžia Irenos Veisaitės asmenybės dvilypumą. Ji yra žydė, bet kartu ir lietuvė, išgyvenusi dvi diktatūras bei patyrusi tiek persekiojimą, tiek išgelbėjimą. Galbūt dėl to ji pasižymi ypatingais sugebėjimais konflikto metu visada išgirsti abi puses bei tarpininkauti tarp politinių priešininkų.

Ji taip pat neigiamai vertina vienpusiškus prisiminimus, apibendrintus kaltinimus, pagiežingą keršto poreikį, taip pat ir savęs heroizavimą bei teisuoliškumą. Kaip išgyvenęs holokaustą žmogus ji sutinka su savo draugu Zygmundu Baumanu, kad kiekviename žmoguje gali būti užgautos tamsios stygos, kurios padaro jį neatspariu fanatizmui ir gali paversti nusikaltėliu. Ši Irenos Veisaitės frazė man giliai įstrigo į atmintį: užtenka mažai žmonių tam, kad būtų išžudyta daug, tačiau reikia daug žmonių, kad būtų išgelbėta nors mažai. Dėkingumas – tai vienas būdingiausių Irenos Veisaitės bruožų ir jos optimizmo pagrindas. Po visų kančių, nusikaltimų ir represijų ji džiaugiasi savo šalies laisve. Tačiau ji yra ne tik Lietuvos patriotė, bet visų pirma ir įsitikinusi europietė, kritiška pilietė, kuri nuolatos siekia, kad jos šalis kuo labiau kultūriškai ir pilietiškai atsivertų pasauliui. Ji turi visas savybes, kurių reikia jos kultūrinei-politinei veiklai: greta jai būdingo nešališkumo kitų žmonių atžvilgiu ji išsiskiria savo intelektualiniu smalsumu, solidžiu literatūriniu išsilavinimu bei pozityviu tarpusavio supratimo ieškančiu nusiteikimu. Taip pat Irena pasižymi puikiomis užsienio kalbų žiniomis, kurios jai taip pat ir izoliacijos laikais atvėrė langus į daugelį kitų kultūrų. Ji moka lietuvių, rusų, vokiečių, jidiš, anglų, lenkų, prancūzų kalbas, o taip pat ir estų – savo mirusio vyro – kalbą. Su savo anūkais iš Londono ji kalba angliškai.

Man nusišypsojo didelė laimė vieną šių metų birželio šeštadienio rytą kartu su vienu iš Irenos anūkų pasivaikščioti po Vilniaus kapines ir pasiklausyti pasakojimų apie jų istoriją anglų kalba. Mes pradėjome savo pasivaikščiojimą po senais vokiečių įkurto taikos parko medžiais, kuriame dar stovi iš

Pirmojo pasaulinio karo laikų išlikęs herojiškas paminklas. Toliauėjome į kitas kapines, kuriose palaidota lenkų laisvės kovų didvyrio Pilsudskio širdis. Šios kapinės kasdien pritraukia ištisus turistų autobusus iš Lenkijos. Taip pat aplankėme dideles lietuviškas kapines su herojiškais paminklais, skirtais septyniolikai 1991 m. sausio 13 d. aukų atminti. Geriausiai Irena Veisaitė jautėsi menininkams skirtoje šių kapinių dalyje, kur amžinojo poilsio atgulė intelektualai ir disidentai. Ten ji pažinojo visus palaidotus žmones ir galėjo papasakoti po jaudinančią ir įdomią istoriją apie kiekvieną iš savo draugų. Visos šios istorijos dvelkė ištikimybe, pagarba ir dėkingumu – jausmais, kurie ir šiandien jungia Ireną su šiais iš gyvenimo jau pasitraukusiais žmonėmis. Tačiau tai, kad ji jokių būdu negyvena tik atsisukusi į mirusiuosius, liudija jos artimas ir abipusio pasitikėjimo kupinas bendravimas su anūku, kurio gyvenime ji aktyviai dalyvauja ir vaidina svarbų vaidmenį. Tą rytą aš supratau, kas yra inscenuota istorija ir įkūnyta praeitis, ir kaip abu šie dalykai gali būti sujungiami su gyvybingu dalyvavimu dabarties gyvenime ir žingeidumu ateities atžvilgiu.

Iš vokiečių kalbos vertė Aukšė Bruverienė